مەولەوی و عەقیدەکانی

فاتح عبدالکریم

دانیشتووە بەرێزەکان !

لەسەر مەولەوی نووسین و قسەلێ کردنی بەشێوەیێکی شایانی وەها « کالآ لەقەد بالآ بێ » شتێکی ئاسان نی یەو گەلێ مەرجی ئەوێ کە بەتەواوی لە ئێمەدا نی یە .

من بەش بەحالی خۆم بەڕاستی ئەیلێم هی ئەم مەیدانە نیم . ئەگەرچی دلنیام لە دوارۆژا ، دوور بێ یا نزیك ، بەرەیێك لە نەتەوەکەمان دێتە ڕووی کار کە هەقی حەقداران ئەدات و جێگای شایانی گەورە پیاوانی نەتەوەکەی دیاری ئەکات و ، هەر یەك بەقەد ئەوەندەی هەڵبگرێ و بەپێی ئەو ڕۆژو چەرخەی گەورەکەی تیا ژیاوەو بەقەد ئەوەندەی خزمەتی نەتەوەکەی و مرۆڤایەتی کردووە ئەنرخێنێ و هیچی لێ ناشکێنێ .

ئا ئەم هەولانەیش کە لەم سەردەمەدا ئەدرێن و ئەم کۆڕو یادکردنەوانە کە ناوەناوە لێرەو لەوێ بەرپا ئەکرێن بە بەراورد لەگەل سەرەتای ئەم سەدەیەدا بەلگەی ئەوەن کە لە دوارۆژا قسەکەم دێتەدێ ، دیارە ئەمانەی ئێستایش کارێکن لە مێژوودا جێگای خۆیان ئەکەنەوەو پێویستە ڕێزیان لێ بگرین و بە کاری بێ سوودیان نەدەینە قەلەم .

مەولەوی گەورە شاعیرێکی هەلکەوتوو و خاوەنی زمانێکی کوردیی ئێجگار پاراو بووە ، لە قەصیدەکانیا بە سروشتیا هەلدەاوە ، بە بالآی

گەرمیان‌و کوێستانیا خوێندووە ، لە شیعرەکانیا وێنەی بزووتووی لووتکەو شاخ‌و شەتاوو سەراوو گوڵ‌و گوڵزاری گرتووە .. هێزی تافی جوانی‌و بێ‌هێزیی پیری‌و تاڵی‌و دژواریی دووریی لە دوست‌و برادەر براو‌و شیرینی‌و خۆشیی بەیەك گەیشتنیانی لە جوانترین تابلۆی شیعری‌دا نەخشاندووە .

تێکڕایش پیاوێکی گۆشەگیرو دوور لە خەڵك نەبووەو لەناو کۆمەڵەکەیا ژیاوەو ئاگاداری حەق‌و ناحەقی بووەو ، ئەم ئاگاداری‌یەیشی لە هەندێ لە شیعرەکانیا ڕەنگی داوەتەوە .

مەولەوی زانایێکی ئایینی هەڵکەوتوو بووەو خوێندەوارێکی زۆر زیرەك‌و بەدەستەڵات بووە .

سەرەڕای ئەمانە هەموو مەولەوی سۆفی بووەو ڕێبازی نەقشبەندی گرتووەتەبەر ، کە بێ گومان سەرەتای ڕێبازەکە لە کوردستانا زۆر بەتین بووەو ئەوانەی ڕێ‌یان‌لێ‌کەوتووە چاك لەگەڵیا تێهەڵچوون ، ئەویش موریدی خوالێ‌خۆشبوو شێخ عوثمان سیراجەددین بووە کە یەکێك بووە لە خەلیفە هەرە پێشووەکانی مەولانا خالیدی شارەزووری کە ڕێبازی نەقشی هێنایە کوردستان .

مەولانا لە ١١٩٣ ــ ١٢٤٢ ، سیراجەددین لە ١١٩٥ ــ ١٢٨٣ ، مەولەوی لە ١٢٢١ ــ ١٣٠٠ ی کۆچی‌دا ژیاوە .

جا مەولەوی‌یەکی ئاوا گەورەو باڵادەست ئەبێ ئێمە چۆن بتوانین هەقی بدەینێ‌و لەسەری بنووسین ؟ توانای کەم‌وکووڕی ئێمەو باسی فرەلقی ئەم شاعیرە زانا سۆفی‌یە کەی لە کێشی یەك‌دان ؟!

لە مەولەوی دوان بە شێوەیێکی تەواو پێویستی بە لێکۆڵینەوەیە لە لایەنی ئەدەب‌و زانایی‌و ڕۆشنبیری‌و سۆفی‌یەتی ئەوو ژیانی ئەو دەوروبەرەی تیایا ژیاوەو چەشنی ئەدەبی باوی سەردەم .

لێدوانێکی کەم لــە شیعرو دیوانەکەی یا باسی تەصەوو فەکەی و پێوەندیی لەگەڵ بنەماڵــە نەقشی یەکانی هەورامانا ، یــا لــە فەلسەفەو بیروباوەڕی وەك زانایێکی ئایینی ، کار مەیسەر ناکات .

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کەم لە هیچ چاکترەو تۆزقاڵێ ڕووناکی لــە تاریکی یەکی سمەسا بڕاو باشترەو ئەم ڕەنجەی کە بەرەی ئەمڕۆ ئەیــدا ڕووناکی یەکە بۆ کاری لەمە چاکتری ئەم بابەتەی بەرە داهاتووەکان .

من کە بەڕێز مامۆستا نەریمان لە دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کــوردی یەوە تەلەفوونی بۆ کردم بۆ ئەوەی شتێ لەســـەر عەقیــدە مەرضی یەکەی مەولەوی بنووسم بۆ ئەم کۆڕە پیرۆزە ، لەگەڵ ئەوەشدا وەك وتم پیاوی ئەم مەیدانە نیم ، نەمتوانی داواکـــەی بدەمە دواوە ، بەتایبەتی وا بۆ نزیکەی چوار ساڵ ئەچێ سەروبەر خەریکی ئامادەکردنی شەرحەکەی ئەم عەقیدەیەم کە باوکم لێی کردووەو دوو ساڵیشە لەگەڵ حەمەی براما خەریکی چاپینی و ، گیان گەیشتە کونەلووتمان تا لە (٢٠)ی مانگی پێشوودا تەواومان کرد .

بەڵێ من داوای ئەوەیان لێ کردم شتێ دەربارەی مەولەوی و عەقیدە مەرضی یەکەی بنووسم ، بەڵام من بەهۆی ئەو ئاشنایەتی یەی لەم ماوەدا لەگەڵ عەقیدەکەو دەوروپشـــتیا پەیدام کردبوو وام بە باش زانی وتارە کەم و کوورەکەم دەربارەی مەولەوی و عەقیدەکانی بێ ، واتە : عەقیــدە مەرضی یە کوردی یەکـــەی و (فضیله) عەرەبی یەکـــەی و (فــوایح)ە فارسی یەکەی ، چونکە وەك لەمەوپاش عەرزتان ئەکـــەم پێوەندی یەکی ئێجگار زۆر لەنێوان ئەم سێ کتێبەیدا هەیەو بێ یەك نایانکرێ و ناوەڕۆکی هەموویان عەقیدەی ئیسلام و زانیاریی کەلامە .

جا با بێمە سەر باسی عەقیدە مەرضی‌یەکـەی ، زمانی ، بابەتی ، ژمارەی بەیتەکانی ، هـۆی دانانی ، سـالی دەس پێ کردن و سـالی لێ بوونەوەی و ناونانی :

وەك ئەزانن کتێبەکە بە زمانی کوردیی سۆرانی‌یەو شێوەی تایبەتیی ناوچەی تاوگۆزیی گرتووەتە خـۆی و شـێوەی باوی ئەو سەردەمەی سلێمانیش کاری تێ کردووە . بابەتەکەی بیروباوەڕی ئایینی ئیسـلام و زانیاریی کەلامە ، لەگەڵ هەندێ لە بیروباوەڕی حوکـماو ڕەددوبەدەڵی ڕاوبۆچوونی هەندێ لە فیرقەکانی ئیسلام وەك موعتـەزیلەو جەبری‌یە ، ئەمانە هەموو بێجگە لە بیروباوەڕی تەصەووف بەتایبەتی لە بەشی ئیمان بە قەضاو قەدەرو باسی ئەوە کە (ئینسان) کردەوەکانی خۆی دروست ئەکا یا خودا . جاروباریش بە نیهانی هیمایێك بۆ بیری (وحدة الوجود) ئەکات .

سالی (۱۲۸۰)ی کۆچی دەستی بە دانانی کردووەو ، سـالی (۱۲۸۱) لێ بووەتەوە .

وەك لە سەرەتاکانی کتێبەکەیەوە دەرئەکەوێ مەولەوی لەسـەر تەشـجیع کردنی خوالێ خۆشبوو شێخ عەبدوڕڕەحمـانی کـوڕی خوالێ خۆشبوو شێخ عوثمان سیراجەددین ئەم کتێبەی داناوە . ئەبولوەفا هەم پیرزادەو هەم شاعیرو دۆستو هاومەشرەبی مەولەوی بووە . ئەوەتە مەولەوی خۆی لە باسی ئیمانی ئیستیدلالیدا دەڵێت :

ڕوتبـەی ئیسـتیدلال وەختێ هاتە بەین

بـا وەقەد طاقەت نەقڵێکی بکەین

لـە ئەنفاسی پاك ئەئیمەی ئەعـلام

لـە گرۆی ئەشرەف طائیفـەی کەلام

گوڵچنم جارێ جارێ ، خۆشەیێ
برسیم لـە هەرلا تیرم تۆشـەیێ
موورێکم سـاکین ضەیقەت خانەیێ
دەکێشم لـە هەر خەرمەن دانەیێ
لـە دووی ئەنفاسم (ولا سیما)
ئەنفاسی ئەنفوس قودسیی ئەولیـا
لە پاشـا دەفەرموێ :ـ
خەڵقم زەحمەت دا ، بووگم بێئەدەب
با بەس بێ ، چاکە بێمە سـەر مەطلەب
هیممەتی ئەبولوەفا وەفـای کرد
ئەم خدمەتی‌یە بە من جێ ئاورد
وەرنە منو عیلم بەم گرانی‌یە ؟!
فەهمی بێچارە بەم نەزانی‌یە ؟!
خاطر لە تەعیین مەبدەء فەرامۆش
لە صەدای تەشخیص خاتیمە بێ‌گۆش
عەصری قوولەقوول خەم لـە گەردەلوول
دڵ دوور لە مەدلوول ، مەحەببەت عەجوول
وتی : بۆ تەعیین پەکت ناکەوێ
(فیض رحمان بوی و مبدأ دوی)
تەعیینی مەبدەء بە گوێتەدا چوو
خاتیمەیچ بزان وەختێ (فارغ) بوو
دڵ لـەم موژدەیە عیجزی چوو لەبیر
لـە مەقصوودەدا هاتەوە تەقریر •

ئەبولوەفای پیرزادەی هێزی داوەتەبەرو موژدەی پێداوە کە ئیستە دەس پێبکەو خوا مەیلی لەسەر بێ بە ساڵێ تەواوی ئەکەیت : حەرفەکانی (فیض رحمان بوی و مبدأ دوی) بە نووسینی کۆنو حیسابی ئەبجەد دەکەنە (١٢٨٠)ی کۆچی کە مەولەوی دەستی بە دانانی کتێبەکەی کردووە . هەروەها حەرفەکانی (فارغ)یش دەکەنە (١٢٨١)ی کۆچی کە لە دانانی کتێبەکەی بووەتەوە .

ژمارەی بەیتەکانی ئەم عەقیدەیەیش ، بەو جۆرە کە لە پەراوێزی شەرحەکەیا بەدرێژی باسم کردووە ، (٢٤٤١) بەیتەو ئەمەیش لە دوابەیتی عەقیدەکە خۆیدا دەرئەکەوێ کە ئەڵێت :

نزاع بڕیاوە دەگەڵ خاصو عام

(صح العقیده وتم الکلام)

حەرفەکانی ئەم بەیتە بێجگە (دگل) دەکەنە (٢٤٤١) . برای بەرێز بابەعلی‌ی کوڕی خوالێخۆشبوو مامۆستا شێخ عومەری قەرەداخی لە کتێبەکەیدا کە ناوی « هەڵبژاردەیەك لە (عەقیدە مەرضی‌یە)ی مەولەوی »یە ئەڵێت : تەنها (صح العقیده وتم الکلام) مێژووی لێبوونەوەیە لە دانانی کتێبەکە ، واتە : حەرفەکانی (صح العقیده .. الخ) بە حیسابی ئەبجەد (١٢٨١)ن .

ئەی کتێبەکە چۆن ناونرا : (عەقیدەی مەرضی‌یە) ؟ مەولەوی کە لە کتێبەکەی بووتەوە ناوێکی تایبەتی لێ نەناوە ، تەنانەت لە پایانی نوسخە دەستنووسەکەی خۆیا تەنها ئەمەی نووسیوە : (تمت بحمد الله بخط ناظمها المعدوم عبدالرحیم الحسینی عفا الله عنه وعن جمیع المؤمنین) .

لە پایانی ئەو نوسخە دەستنووسەیش کە ساڵی (١٢٨١)ی کۆچی بۆ خوالێخۆشبوو ئەبولوەفا نووسراوەتەوەو ئێمە لە کارەکەمانا زۆر پشتمان پێ بەستووە تەنها (عەقیدەی مەولەوی) نووسراوە .

بەلام پاش ئەو پایانە مەولەوی بە خەتی خۆی لــە پەراوێزا (٨) بەیتی عەرەبی دەربارەی ناونانەکەی نووسیوە ، یەکەم بەیتی ئەمەیە :

(رسـالة جامعة المسـائل

يحبها قلـب ذوى الفضـائل)

لە بەیتی شەشەمیشدا ئەڵێ :

(ســـميتها عقيدة مرضية

لـدى جناب سيد البرية)

بەکورتی مەولەوی ئەفەرموێ :

کە کتێبەکەم دانا حەزرەتی پیرم شێخ عوسمان سیراجەدین خەبەری پێدام کە بە خەوبینین یا بە کەشف بە خزمەتی پێغەمبەر گەیشتووەو ئەم کتێبەی پێشکەش کردووەو ، ئەویش فەرموویەتی :ـ

ئەم نامەیە بۆ ئێمە نێرراوەو ئێمە لێی ڕازین . کە ئەمەم لە شـێخ بیســـت ناوم‌نا (عەقیدەی مەرضی‌یە) واتە : عەقیـــدەیێکە حەزرەتی پێغەمبەر لێی ڕازی‌یە .

ئەم کەشفەو ئەم جۆرە بینینە لەلایەن مورشیدەوە صۆفی‌یەکان بـە شتێکی عەجایەبی نازانن .. مەولەوی لە عەقیدەکانیاو لە دیوانەکەیشیدا جارجار وا نوقمی دەریای تەصەووف ئەبێ بەتەواوی خۆیی خۆی لــــە دەست دەرئەچێ .

شایانی باسە لە ساڵی تەواوبوونی ئەم کتێبەدا شێخی سیراجەددین بەسەر زیندوو بووەو ، جەنابی باوکم لە بەرگی دووی (یادی مەردان)دا ئەڵێ : شێخ لە ساڵانی دوایی ژیانیا ئیفلیـــج بووەو هەر بەو نەخۆشی‌یە ساڵی (١٢٨٣)ی هیجری کۆچی دوایی کردووە .

وا تێکرا سیراجەددینی باوکو ئەبولوەفای کوڕ هەریەك بەجۆرێ ،
وەك مەولەوی خۆی ئەفەرموێ ، بەشیان لە کتێبەکەدا هەبووە ، یەکێ بە
تەشجیعو یەکێ بە نرخ بۆدانان کە بووەتە هۆی ناونانەکەی .

بێ‌گومان هەردوو حاڵەکە : هاندان بۆ دانانو بەخزمەت پێغەمبەر
گەیاندنی دانراوو ناولێنانی وەها جوان بۆ صۆفی‌یەکی دڵ زیندووی قاڵی
عیشـــقی گیـــانیی وەك مەولەوی‌ی (مەعدووم)ی (نە موختـــارێ)
(نە لاموختار) ، نە پیری لە مەیدانا ئەهێڵێو نە ناتوانایی ، مەولـــەوی
خۆی ئەڵێت :

« دڵ لەم موژدەیە عیجزی چوو لە بیر
لـــە مەقصوودەدا هاتەوە تەقریر »

ئەمە سەبارەت بە عەقیدە مەرضی‌یەکە .

(فەضیلە) عەرەبی‌یەکەیشی بریتیە لـــە (٢٠٣١) بەیت ، وەك
مەولەوی لە دوادوایی‌یەکەیدا ئەفەرموێ :

أشـــعارها جاءت طباق (الفرض)
اشـــعاره شاف لكل المرض

حەرفەکانی (الفرض) بە حیسابی ئەبجەد (٢٠٣١)ن . هەر لەپێش
ئەمەیشدا مێژووی تەواوبوونەکەی نووسیوەو ئەفەرموێ :-

قلـــت لمن تأريخ ذاك اما
فی (عرفه) مع (دمع) عين تما

(عرفه) ئەگەر نوقطەیێك کە وەك دڵۆپی فرمیسکی چاوە بچێتـــە
سەر عەینەکەی دەبێتە (غرفه) ئەمیش بە حیسابی ئەبجەد (١٢٨٥)ە ،
واتە : پاش وەفاتی سراج‌الدین بە دوو ساڵ .

له باسی هۆی دانانی ئەم (نضیله)یەشدا له سەرەتادا وەصفێکی جوانی بەهائەددینی پیرزادەی ئەکات‌و بە جێ‌نشینی بەڕێزی سیراجەددینی دائەنێت‌و ، ئەڵێت :

بەهائەددین داوای لێ کردم ئەم کتێبە شیعرە بهۆنمەوە . ئەمیش داوای لێبووردنی لێ ئەکات‌و بە جوانترین شێوە باسی بێ‌هێزیی خۆی ئەکات ، بەڵام بەهائەددین هەر قەناعەت ناکات تا دوایی ناچاری ئەکات دەست بداتەبەرو کتێبەکە دابنێ ، ئەوەتە ئەڵێ :

وصــــية المستخلف المجـد
شيخ الهــدى نور الورى محمد
امرنى بنظمهــا وحالى
تعللــت عن حسن الامتثال

ئیتر له کۆمەڵه بەیتێکا زۆر بەجوانی باسی وەزعی نالەباری خۆی ئەکات تا دوایی ئەڵێت :ـ

ابى ســوى الدرر ، فالتزمتها
جمعتها ، رتبتها ، نظمتها
لعقد جيد العرب الاتراب
ابكار افكار اولى الالباب

ئەم داواکردنەی بەهائەددینەیش لەسەر داواکردنی ســیراجەددین بووە پێش وەفاتی ، ئەوەتا مەولەوی خۆی ، کە خەریکە لــە کتێبەکە بێتەوە ، ئەڵێت :ـ

بنظمنا لهــذه العقائد
نثرا لما فيها من الفوائد
فزت بهــذا الكرم النبيل
بالتفات حضرة النبى لى

اذ شیخنا قطب الزمان امرا ،

مطابقا لامر سید الوری

هەر لە پەراوێزی (قطب الزمان)دا مەولەوی خۆی مەعنای لێداوەتەوە کە مەبەس لەم قوطبی زەمانە خوالێخۆشبوو شێخی سیراجەددینە .

وەك پێش کەمێ وتم مەولەوی ئەم فەضیلەیەی لە (١٢٨٥)ی کۆچیدا تەواوکردووە ، واتە پاش وەفاتی سیراجەددین بە دوو سال ، خۆیشی ئەڵێ کە سیراجەددینی پیری ئەمری پێکردووە ئەم عەقیدەیە دابنێو بەهائەددینیش هەر لەسەر ئەو بنەڕەتە داوای لێکردووە دایبنێ !.

بۆ ڕۆشن کردنەوەی شتەکە ، بەجۆرێ لەگەل باری صوفی یەتی یەکەی مەولەوی دا بگونجێ ، باوکم لە لاپەڕە (٨١٣)ی وەسیلەکەیدا کە شەرحی ئەم فەضیلەیەیە نووسیویە : ڕوون کردنەوەی ئەم شتە بەمجۆرەیە :

خوالێخۆشبوو مەولەوی پێش دانانی ئەم فەضیلەیە واتە : سالی (١٢٨١) عەقیدە کوردی یەکەی تەواو کردووەو ئەوکاتە سیراجەددین لە حەیاتا بووە ، مەولەوی کتێبەکەی داوەتێو تکای لێ کردووە بە کەشف پێشکەشی حەزرەتی پێغەمبەری بکات (د.خ) . ئەویش ، واتە سیراجەددین ، بێدلی نەکردووەو بە کەشف کتێبەکەی پێشکەشی مەقامی پێغەمبەر کردوەو ، ئەویش (د.خ) ڕازی بووە لە عەقیدە کوردی یەکەو ، ئەمری فەرمووە کە بە عەرەبیش شتێوا دابنێ ، چونکە بۆ خەڵك بەسوودە . دیارە شێخی بەهائەددینیش ئاگای لەم کەینو بەینە بووەو پاش وەفاتی باوکی شتەکەی تازە کردووەتەوەو داوای لە مەولەوی کردووە ئەمرەکە بەجێبێنێ ، ئەوەبوو ئەویش فەضیلەکەی دانا .

لێرەدا تەرجەمەی قسەکەی باوکم تەواوبوو .

من ئەڵێم : مەولەوی بەوەشەوە نەوستاوە ، بەڵکو ساڵی (١٢٨٦) کتێبێکی هەر لەم بابەتەیشی بە فارسی داناوە کە ناوی (فوایح)ە .

دانیشتووە بەرێزەکان !

مەولەوی‌و سیراجەددین پیرو مورید بوون ، زیاد لەوەیش مەولەوی پێوەندیی دڵسۆزی لەگەڵ هەر چوار کوڕەکەیا هەبووە بەتایبەتی لەگەڵ بەهائەددینا کە پاش مردنی باوکی بێجگە دۆستایەتی پێوەندیی صۆفی‌یەتیشی لەگەڵیا هەبووە . ئەبولوەفایش دۆست‌و ئەدیب‌و هاومەشرەبی بووە .

سەیری لاپەڕە (٥٨١)ی عەقیدە مەرضی‌یەکە بکەن کە دەربارەیان چی‌ئەڵێ ؟

هو الشیخ ، هم ولده الابرار

هو الشیخ ، هم نجله الاحرار

سەرکردەی ئەصحاب باوەفاو صەفا

یەکێ (بوالبها) ، یەکێ (بوالوفا)

دەشێ چی بڵێ لە وەصفیان کەس

موحەممەدی خولق ، ڕەحمانی نەفەس

یەکێ ئایینەی فارووقیی عومەر

یەکێ حەقیقەت ئەحمەدی سی‌یەر

مەبەسی لە (ابو البها) شێخی بەهائەددینەو ، لە (ابو الوفا) حاجی شێخ عەبدوڕڕەحمانەو ، ئایینەی فارووقیی عومەر شێخی ضیائەددینەو ، مەبەسی لە (ئەحمەدی سی‌یەر) شێخ ئەحمەدە .

ئا لەوکاتەدا کە ئەم مەدحەی کردوون ، واتە ساڵی (١٢٨٠ — ١٢٨١)ی کۆچی مەولەوی عومری (٦٠) ساڵ بووە . بەهائەددین عومری

(٢٩) بوە ، ئەبولوەفا عومری (٢٨) بووە ، ضیائەددین تەمەنی (٢٦) بووە . شێخ ئەحمەد کە لە هەموویان بچووکتر بووە لە تەمەنی (١٥) سالیدا بووە . کەچی مەولەوی بە بێ‌گوێدانە تەمەن بەوجۆرە مەدحیان دەکات کە بیستتان . خۆ لە (فەضیلە)کەدا مەدحێکی ئێجگار جوان‌و پڕ مەعنای بەهائەددینی کردووە . بڕوانە لاپەڕە (٢٨ – ٢٩)ی « الوسیلە فی شرح الفضیلە » .

کەواتە بۆ مەولەوی شتێکی سەیر نی‌یە کە (عەقیدە مەرضی‌یە)کەی بۆ ئەبولوەفاو (فەضیلە)کەیشی بۆ بەهائەددین داناوە .

(فەوائیح)ەکەی ، کە ئەویش هەر لە بابەتی عەقیدەی ئیسلامی‌یە ، سالی (١٢٨٦)ی کۆچی دایناوە وەك خۆی دەفەرموێ :

شم التاریخ اذ یبدی تمامە

عزیز طیبـــە مسك ختامە

حەرفەکانی نیوەی دووەمی ئەم بەیتە بە حیسابی ئەبجەد (١٢٨٦)ە کە سالی تەواوکردنیەتی .

بۆ ژمارەی بەیتەکانی‌و ناوەکەشی ئەفەرموێ :ــ

حساب از (دستە گلها) بود مفهوم

بنام وی (فوایح) گشـــت معلوم

حەرفەکانی (دســـــتە گلها) بە حیسابی ئەبجەد (٥٢٦)ن کـــە ژمارەی بەیتەکانیەتی . کە ژمارەی شیعرەکانی لە چەند دەستە گوڵێکدا بێ ئەوا ناوەکەیش ئەبێ (فوایح) بێ کە بێن‌و بەرامەی خۆشە .

لە یەك دوو شوێنی ئەم فەوایحەدا ناوی ئەحمـەد هاتووە ، بەڵام هیچیان بۆ ئەوە ناشێ بکرێتە بەڵگە لەسەرئەوەی کە مەولەوی کتێبەکەی بۆ شێخ ئەحمەد داناێ .. من بەش‌بەحالی خـــۆم شتێکم دەســـت

نەکەوتووە ئەمە بگەیێنێ .. بەڵام ئیهتیمامی شێخ ئەحمەد بەم کتێبـەو پەراوێز لێ کردنیو مەعنای قووڵ لێدانەوەی شیعرەکانی ، کە لە وردیو تەصەوفدا تەکی بە مەولەوی هەڵچنیوە ، بە بێ ژێرکاسەی نازانم ... ئەگەرچی لـە ساڵی (١٢٨٦)دا کە ئەم کتێبەی داناوە شێخ ئەحمەد (٢٠) ساڵان بووە .

هەرچۆن بێ من بە دووری نازانم پێوەندییەکی تایبەتی لە بەینی ئەم کتێبەو شێخ ئەحمەددا هەبێ .

هەرچۆن بێ ئەم (عەقیدە مەرضییە) کوردییە سەرچاوەو کلیلی دوو کتێبەکەی تریەتی چ لەلایەن ناوەڕۆکو چ لەلایەن هۆی دانانەوە .

هەروەها مەولەوی هەروەك غەزەلەکانی کوردین لە عەقیدەکانیشیا کوردییەکەی پێش کەوتووە ، دوایی دەستی داوەتە عەرەبیو فارسییەکە .

مەولەوی لە هەندێ شوێنا لە شیعری (عەقیدە مەرضییە)کەی هێناوە ، کوردی یـا عەرەبی ، لەگـەڵ کەمێ دەسکاریی کێشیدا لـە (فضیلە)کەیا بەکاری هێناوە . بۆنموونە :

لە (عەقیدە مەرضییە)کەیا لە باسی خەلیفەی سێهەم حەزرەتی عوثماندا (ر.خ) ئەڵێ :ــ

كان للقا النبى خميصا
لذا ما خلع ذاك القميصا
حتى لقى النبى سـعيدا
ذا مرتبـة اسنى شـهيدا

لە (فەضیلە) کەیشیدا ئەڵی :ــ

كان لرؤية النبى خميصا
لاجل ذا ما خلع القميصا
حتى اذا لقيـه سعيدا
ذا رتبة عالية شـهيدا

له باسی خەلیفەی چوارەم ئیمامی عەلی‌دا (ر.خ) له (عەقیـــدە مەرضی‌یە)کەیا ئەڵێ :ــ

بابی مەدینەی عولوومی هودا

قالیعی بابی خەیبەری عیــدا

له (فەضیلە)کەیشیا ئەڵێ :

باب مدينة العلـــوم والهدى

وقالع لباب خيبر العـدى

بەڕاستی وشە کوردی یا عەرەبی هەویریش بێ ئەوەندە ئاسان نایە بەدەستەوە کە بە دەستی مەولەوی‌یەوە دێت‌و یاریی پێ ئەکات !

دانیشتووە بەڕێزەکان !

ئەوەی مەولـــەوی مەزن کردوویە ، واتــە : کتێـــب دانـانی بۆ خواڵێ‌خۆشبووان شێخی بەهائەددین یا شێخ عەبدوڕڕەحمان شـتێکی کەس‌نەکردەو سەیر نی‌یە ، صەدان ساڵ پێش ئەوو تا سەردەمی ئەوو دوای ئەویش زۆر لە کتێب دانەران کـــە کتێبێکیان داناوە کردوویانەتە دیاریی دەرگای میرو وەزیرو پیرو لە دێباچەی کتێبەکانیاندا بەشانازی‌یەوە نووسیویانەو نەك تەنها ئەوە بەڵکو حەفتا پشتی میرەکانیانیش کردووەتە گەورەو وەجاخ‌زادە !

مەولەوی صۆفی بە حەزی پیر یا پیرزادەکانی خـۆی کتێبی داناوە کە پێوەندی‌یەکی گیانی لەگەڵیانا هەبووەو ، پێکەوەیش چەشنی ئەدەبی‌یان هەبووەو پێکەوەیش مریدی باوکی ئەوان‌و مەولەوی مامۆســـتای ئەمان بووەو هەموو لەو بۆتەدا قاڵبوون .

ئیتر لە جیهانی تەصەووفدا ئەوەیان زۆر گرنگ نی‌یە کە مەولەوی لەوان بەعومرتر بووە ..

خـــۆ ئەم وەك فیردەوسی نەکردووە (شـــانامە) بۆ پارە دابنێ‌و لەپاشانا لەسەر پارە ، ماڵی پارە کاول بێ . لەگەڵ شادا تێکچێ‌و توندی بەندیخانە بکرێ !

ئەم بەپێی بیروباوەڕی خۆی‌و بۆ هاومەشرەبی خـــۆی ڕەنجی‌داوەو خۆیشی ون‌نەکردووە ..

کورە هی وا هەبووە لە کاری وەهایی‌دا بەڕادەیێ خۆی ون‌کردووە لە سەربازی نادیار نادیارتر بووە ، ئەوە نی‌یە جەلالەددینی ڕۆمی ئەمر (کلیات)ێکی هەزاران شیعریی ، شیعری نایاب‌و بەکاکڵ‌و ئاودار ، بـــۆ شەمسی تەبرێزیی پیری داناوەو ناوی ئەوی لەسەرە ؟!

پیرو مریدی وا نەبێ بۆچێ باشە ؟.

دانیشتووە بەڕێزەکان !

مەولەوی بلیمەت لە ساڵانی (١٢٢١ ــ ١٣٠٠)ی کۆچی‌دا ژیاوە ، نزیکەی ٧٩ ــ ٨٠ ساڵ تەمەنی کردووە .. لەوە ئەچێ هەر لە سەرەتای لاوی‌یەوە پێوەندیی لەگەڵ ڕێبازی نەقشبەندی‌دا پەیدا کردبێ ..

لە ماوەی (١٢٨٠ ــ ١٢٨٦)دا ئەم سێ کتێبە نایابەی داناوە . بـــە هەرسێکیانەوە (٤٩٩٨) بەیتن . ئەمانە بەرهەمی (٦) ساڵی بوون ، ئەگەر بڵێین هەمووی ساڵەکان خەریکی دانان‌و پاکنووس‌کردنەوە بووبێ ، کە ئەمەیش لە سواریی قەریحەو دەســـتەڵاتی باڵادەستی مەولەوی‌یەوە دوورەو ، من دڵنیام کە ئەم سێ کتێبە وەختێکی کەمیان بردووە .

بێجگە ئەمانە ئەوەی بۆ مەولەوی بمێنێتەوە دیوانەکەیەتی ، کـــە باوکم‌و حەمەی برام ــ ئەگەرچی ناوی حەمە لە کتێبەکـــەدا نەهاتووە ــ ئامادەیان کردو ساڵی ١٩٦١ بەچاپیان گەیاند ، لەگەڵ هەندێ قەصیدە کە جاروبارو لەم‌لاو لەولا ئەدۆزرێنەوەو بە هی ئەو ئەدرێنە قەڵەم(١) .

تۆ بڵێی تەنها ئەمە بەرهەمی (٦٥) ساڵ عومری شاعیرێکی گەورەی وەك مەولەوی بێ ، کە (١٥) ساڵی تەمەنی منالی لە (٨٠) ساڵی عومری دەرکەین و بڵێین هەتا ئەوێ هیچی نەنووسیوە .

من بە دڵنیاییەوە ئەیڵێم مەولەوی‌یەکی سووتاوی عیشق کــە لە ماوەی (٦) ساڵا لــە وەرزی پایزی عومری پیرۆزیا توانیبێتی ئــاوا بەئاسانی ئەم بەرهەمە نایابانە دابنێ ، هەرگیز ناچێتە عەقڵەوە بەرهەمی (٦٥) ساڵی‌تری هەر ئەوەبێ کە باسم کرد .

هەر خوا ئەزانێ چەند گەوهەری نایابی‌تری بووە کە بەردەڵ‌بەردو ئازوگوێزو کوێرەوەری‌و خانوو کتێبخانە سووتان‌و ژیانە دواکەوتوەکــەی وڵاتەکەی‌و نیشتمانە لە ئاوەدانی‌یەوە دوورەکەی‌و ، دوورنەکەوتنەوەی خۆی لە زێدو ماوای‌و بەر تیشك نەکەوتنی بوونەتە هۆی ون‌بوونیان ..

دیسان هەر خوا ئەزانێ ئەگەر ئەویش وەك پایەبەرز مەولانا خالیدی بەناوبانگ بکەوتــایەتە شــــوێنێکی ئــاوەدانەوە چی ئەبوو بەرهــەمی چــۆن ئەبوو ؟

هەرچۆن بێ مشــــتێ نموونەی خەرواریکەو بمانەوێ‌و نەمانەوێ مەولەوی یەکێکە لــە شاعیرو زاناو هەرە هەڵکەوتووەکانی نەتەوەکەمان‌و لەسەرمانە شانازی پێوە بکەین .

تەنها یەك پرسیار هەیە لە مێشکما گینگڵ ئەخوات و زۆر جار بیری لێ ئەکەمەوەو ئەڵێم :ـ

مەولەوی کە هاوچەرخی (نالی)و (سالم)و (مەحوی) بووە ، لەگەڵ ئەو تەمەنەدا کە ژیاوە بۆ هیچ پێوەندی‌یەکی دیار نی‌یە لەگەڵیاندا ؟

خۆ ئەگەر بڵێین نالی‌و سالم صــــۆفی مەشرەب نەبوون‌و ئەوی (صۆفی)یش دانوولەی لەگەڵیاندا نەکــــوڵاوە ، خۆ خوالێ‌خــــوشبوو

(مەحوی) شاعیرێکی باڵادەستو صۆفی‌یەکی تەواو بووەو ، پێوەندی‌یە گیانی‌یەکەیشیان بە یەك بنەماڵەوە بووە ، هەردووکیان سەر بە شێخی بەهائەددین بوون . ئەی بۆ هیــــچ پێوەندی‌یەك تەنانەت هی دژایەتی لە ئارادا نی‌یە ؟

زۆر ئاشکرایە مەولەوی لە عەرەبی‌و فارسی‌دا لەمانە ســەرامەدتر نەبووبێ کەمتـــر نەبووە ، زمانە کــوردی‌یەکی زۆر ڕەوانیشی هەبووە بەتایبەتی هی ناوچەکەی خۆی ..

لەڕاستیدا وردەکاری‌یەکانی وشەئارایی وەك جیناس‌و طیباق‌و ئەم شتانە لای مەولەوی وەك ئاوخواردنەوە ئاسان بوون .

هەر بۆ نموونە ، کە عوزرخواهی بۆ بەهائەددین ئەکاتو ئەڵێ ناتوانم کتێب دانێم ، سەیری‌کەن چی ئەڵێ ؟ :

لآدنی وزد نوی خــلانی
انقض ظهــر السر ما خلانی
کان ابو بلاءی الذبابا
فکلما عنی ذب آبا ..
مم سدی ولحمة البنیة
ذا الضعف تلکم قوة البلیة
تحرقنی ، تفرکنی ، تصغینی
کاننی الفریك تشتهینی
فصحوتی غشیها عشیتی
ترددت فی مشــیتی مشیتی

بەڕێزەکان !

سەرم ئێشاندن ، داوای لێبووردنتان لێئەکەم . لە گیانی مەولەوی
ڕێش تکا ئەکەم کە ئەگەر لەم قسانەدا یا لە تێکرای ڕەنجەکەما لەگەڵ
باوکما لە ئامادەکردنی شەرحی (عەقیدە مەرضیە)کەیا هەڵەیێ یا
قسەیێکی زیادم کردبێ لێم ببوورێ ، هەرچیم وتبێ بە نیازێکی خاوێنەوە
بووەو بۆ خزمەتی کەلەپووری نەتەوەکەم بووە ، بە بەرزکردنەوەو
حەقپێدانو لەپێناوی زیاتر ناساندنی مەولەوی مەزندا بووە .

هەمووتان لێم ببوورن .

دڵخۆشو سەربەرز بن .

---

(١) لەناو مەلاو فەقێی ناوچەی هەڵەبجەو شارەزوورا باوە مەولەوی عەقیدەیەکی کوردیی کورتیشی هەیە . برامان شێخ محمد علی قەرەداغی‌یش عەقیدەیەکی ٢٠ لاپەڕەیی بە ناوی (عەقیدەی مەولەوی)یەوە لەچاپداوە سەرەتاکەی ئەمەیە (ئیمان باوەڕە با لێت نەشێوێ) ، بەلاّم ئەم (ئیمان باوەڕە ...)یە لەناو خەڵکا باو بوو و نەیشیان‌ئەوت هیی مەولەوی‌یە . من باسی نە ئەو عەقیدە کوردی‌یەو نە عەقیدە لەچاپدراوەکەی شێخ عەلیم لە وتارەکەما نەکرد چونکە بۆم ساغ‌نەبوەتەوە مەولەوی عەقیدەیەکی بچووکی هەبێ‌وئەو عەقیدەیەش (ئیمان باوەڕە ..) بێ .

— فاتح —